

Milka, Lidia

"Tureckie przemiany. Dzieje Turcji 1878-1923", Tomasz Wituch, Warszawa 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/2, 372-373

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

stronicowy rozdział omawiający system partyjny RFN (m.inn. artykuły Helmuta Pütza — jednego z kierowników frakcji parlamentarnej CDU/CSU oraz dziennikarza Manfreda Rowolda). Książkę zamykają mniejsze rozdziały Freda Oldenburga z uniwersytetu w Bonn poświęcony NRD i dyplomaty oraz prawnika Thomasa Läufera omawiający zachodnioeuropejskie, międzynarodowe zrzeszenie partii politycznych.

Poszczególne artykuły zaopatrzone są w dodatkowe wskazówki bibliograficzne. Poza nimi tekst uzupełniają osobno podane statystyki wyborcze, indeks i wybór literatury.

P. W.

Ilja S. Miller, *Issledowanija po istorii narodow Cienralnoj i Wostocznoj Jewropy XIX w.*, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1980, s. 456.

Tom niniejszy zawiera 18 studiów i szkiców zmarłego niedawno wybitnego historyka radzieckiego, znawcy dziejów Polski XIX stulecia i współpracownika monumentalnego wydawnictwa źródłowego „Powstanie styczniowe. Materiały i dokumenty”. Z bogatej spuścizny prof. Millera wybrano artykuły o charakterze monograficznym, teoretyczno-metodologicznym, przyczynki i recenzje; znalazła się tu nawet popularnonaukowa biografia uczestnika powstania 1863 roku, Hieronima Kieniewiczza. Takie rozwiązanie pozwala zaprezentować nie tylko zainteresowania naukowe autora, ale i możliwości jego pióra.

Tematy, które badał, zgrupowano w trzech działach: „Wostanije 1863 g. i rusko-polskije riwolucjonnyje swjazi”, „Problemy istorii riwolucjonnoj situacii w Rossii sieriediny XIX w.” i „Srawnitelno-istoriczeskoje izuczenije nowoj istorii narodow Cienralnoj i Jugo-Wostocznoj Jewropy” (s. 33—238, 239—398, 399—447). Kilka z tych artykułów ukazało się dotychczas tylko w języku polskim. Wszelako nawet i w tych, które nie dotyczą polskiej tematyki, widać wykorzystanie źródeł o polskiej proveniencji (np. szkic o działalności Mikołaja Ogariowa w 1863 r. został napisany głównie w oparciu o raporty carskiego szpiega, A. Bałaszewicza-Potockiego). Można by także wskazać na inspiracje metodologiczne, chociażby w ostatnim tekście („Cienralnaja i Jugo-Wostoczna ja Jewropa w epochu pieriechoda ot fieodalizma k kapitalizmu: problemy komplieksnogo srawnitelno-istoriczeskogo izuczenija”, pierwodruk KH r. LXXXIV, 1977 nr 4, s. 561—576), zawierającym rozważania pokrewne w stosunku do powoływanej parokrotnie znanej książki Józefa Chlebowczyka.

Książkę poprzedza bibliografia prac Ilji Millera i wspomnienie o tym uczonym, pióra W. D. Koroljuka. Wydawnictwo przygotował Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR, którego zmarły był wieloletnim pracownikiem.

A. S.

Tomasz Wituch, *Tureckie przemiany. Dzieje Turcji 1878—1923*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 289.

Przedmiotem monografii jest ewolucja polityczna narodu i państwa tureckiego — od podporządkowanej przepisom islamu wspólnoty muzułmańskiej do nowoczesnej wspólnoty narodowej. Starając się wyjaśnić istotę tej przemiany autor cofnął się do lat kryzysu wschodniego 1875—1878. Chodziło mu przy tym nie tylko o ukazanie krytycznej w owym czasie sytuacji Imperium Osmańskiego lecz również o przedstawienie dorobku reformatorskiego tego okresu. Dalej skoncen-

trował się na rządach Abdülhamida II i wnioskach politycznych, jakie wyciągnęli z nich młodoturcy. Najwięcej miejsca poświęcił jednakże samemu ruchowi młodo-tureckiemu, dopatrując się w nim ideowego i politycznego zwiastuna Republiki Tureckiej. Za zamknięcie opisywanych procesów uznał okres I wojny światowej i zwycięskich walk o niepodległość z lat 1919—1922.

Zasadniczym wątkiem pracy, obok zachodzących w państwie przeobrażeń, są przemiany myśli politycznej. Stąd te właśnie zagadnienia zostały omówione najobszerniej. Inne kwestie, np. dzieje gospodarcze Turcji (a właściwie Imperium Osmańskiego, gdyż takiej nomenklatury używa autor) czy też jej miejsce w polityce międzynarodowej, podporządkowano głównemu tematowi.

„Tureckie przemiany” stanowią nie tylko niewątpliwie oryginalny wkład w polskie badania nad dziejami państwa, odgrywającego przez kilkaset lat ważną rolę na trzech kontynentach: europejskim, azjatyckim i afrykańskim; przedstawiają także model zmian zachodzących w pozaeuropejskich kulturach i kręgach cywilizacyjnych, na skutek konfrontacji z Europą.

Na bazę źródłową składają się archiwalia angielskie i włoskie (zabrakło niestety niedostępnych dla autora archiwalnych materiałów tureckich) oraz liczne dokumenty publikowane, pamiętniki wspomnienia i prasa. Wśród wielojęzycznej, obficie cytowanej literatury, przeważają opracowania anglosaskie. W mniejszym zakresie wykorzystano skromny, zdaniem Witucha, dorobek historiografii tureckiej. Książka posiada dobrze opracowaną notę transkrypcyjną, bibliografię oraz dwa indeksy: osób i nazw geograficznych. Uzupełniają ją starannie dobrane mapy.

L. M.

Filozofia i myśl społeczna w latach 1865—1895 cz. I—II, wybór i opracowanie Anna Hochfeldowa i Barbara Skarga. 700 lat myśli polskiej, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 638, 650.

Naglówek obszernego, ponad stostronicowego wstępu mówi o „Polskiej myśli filozoficznej epoki pozytywizmu”, mimo iż zgodnie z regulami serii nie umieszczono podobnego sformułowania w tytule tomu. W istocie pozytywizm dominuje, szczególnie w pierwszej części antologii. Składa się na nią sześć działów: „I. Pozytywizm warszawski. Przywódcy” (tu m.in. Świętochowski, Ochorowicz, Prus i Chmielowski); „II. Sympatycy i adherenci” — z Orzeszkową, Spasowiczem i Dygasińskim, „III. Spekulatywna filozofia przyrody”, „IV. Ewolucjonizm, matematyka i fizyka a koncepcja rzeczywistości”, „V. Metodologiczne problemy przyrodoznawstwa”, „VI. Pozytywistyczna teoria społeczeństwa”.

Do kryteriów selekcji i podziału tekstów można mieć nieco zastrzeżeń; dziwi np. wyeksponowanie w dziale I Prusa (z cennym skądinąd przedrukiem „Szkicu programu w warunkach obecnego rozwoju społeczeństwa”) a przesunięcie Orzeszkowej (którą reprezentuje m.in. „Patriotyzm i kosmpolityzm”) do działu II. Podobne wątpliwości nasuwa tytuł działu VI, zawierającego przegląd poglądów na społeczeństwo Bolesława Limanowskiego, Ludwika Gumplowicza i Józefa Karola Potockiego.

Część II przynosi kolejne siedem działów („Historycy”, „Zwolennicy idealnego realizmu. obrońcy metafizyki”, „Filozofia katolicka”, „Wczesny modernizm”, „Pozytywizm krytyczny”, „Pierwsi polscy marksiści”). Skoro wydawnictwo prezentuje nie tylko filozofię, ale i myśl społeczną, razi nieco pominięcie konserwatystów, mimo iż trudno w ich przypadku o typową refleksję teoretyczną (Kalinka, Szujski i Bobrzyński występują wyłącznie jako historycy, a reprezentujące ich teksty